

Азарка, В.У. Аб некаторых шляхах удасканалення выкладання дысцыпліны “Практыкум па беларускай мове” / В.У.Азарка // Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі: матэрыялы Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі (да 70-годдзя з дня нараджэння прафесара Г.М.Малажай), Брэст, 20-21 сакавіка 2008 г. – Брэст: БрДУ, 2008.–С.290-292.

В. У. Азарка (Мінск)

АБ НЕКАТОРЫХ ШЛЯХАХ УДАСКАНАЛЕННЯ ВЫКЛАДАННЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ “ПРАКТЫКУМ ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ”

У наш час галоўнымі якасцямі выпускніка любой ўстановы адукацыі становяцца кампетэнтнасць, ініцыятыўнасць і мабільнасць. На рынку працы запатрабаваныя спецыялісты з нестандартным мышленнем, шырокім кругаглядам і сістэмнымі ведамі аб навакольнай рэчаіснасці, тыя, хто ўмеюць аналізаваць інфармацыю, самастойна прымаць рашэнні, працаваць у калектыве, а самае галоўнае – гатовыя працягваць адукацыю. Такі сацыяльны заказ патрабуе ад ВНУ, у тым ліку і педагагічнага профілю, змяніць прыярытэты навучання, яно павінна стаць кампетэнтна арыентаваным, гарманічна спалучаць аналітычныя і сінтэтычныя падыходы да разгляду з’яў рэчаіснасці, грунтавацца на пазнавальнай актыўнасці саміх студэнтаў.

Студэнты спецыяльнасці “Пачатковая адукацыя. Беларуская мова і літаратура” на працягу пяці гадоў вывучаюць цэлы шэраг узаемазвязаных лінгвістычных і метадычных дысцыплін. Своеасаблівым “уваходным модулем” ва ўсю сістэму моўнай і лінгвадыдактычнай падрыхтоўкі з’яўляецца “Практыкум па беларускай мове”. Гэты курс мае на мэце павышэнне пісьменнасці і культуры маўлення студэнтаў, развіццё іх камунікатыўных уменняў і навыкаў, акрамя таго, ён скіраваны на сістэматызацыю і паглыбленне ведаў, атрыманых у агульнаадукацыйнай школе, падрыхтоўку першакурснікаў да ўспрымання цыкла мовазнаўчых дысцыплін. У тыпавай праграме “Практыкум па беларускай мове” прадугледжана выкарыстанне самых розных відаў і прыёмаў працы, напрыклад, аналіз моўных адзінак, пераказы, вусныя і пісьмовыя сачыненні, пераклады тэксту, разнастайныя дыктоўкі, складанне планаў, тэзісаў, канспектаў, назапашванне картатэкі моўных фактаў, праца са слоўнікамі, падрыхтоўка вусных паведамленняў і матэрыялаў у газету, напісанне афіцыйных папер і інш. На жаль, нярэдка на выпрацоўку многіх неабходных уменняў і навыкаў, а таксама належны кантроль не хапае вучэбнага часу.

У пэўнай ступені рашэнню праблемы можа садзейнічаць перагляд рабочай праграмы названага вышэй курса з улікам міжпрадметных і міждысцыплінарных сувязей. Перш за ўсё неабходна яе ўзгадніць з праграмамі курсаў “Уводзіны ў мовазнаўства”, “Культура маўлення”,

факультатыва “Практыкум па арфаграфіі і пунктуацыі беларускай мовы”, якія вывучаюцца паралельна, тым больш, што іх выкладанне забяспечваюць выкладчыкі адной кафедры. Склаўшы гласарый, параўнаўшы праграмы, іх змест, патрабаванні да ведаў, уменняў і навыкаў, мы зможам пазбегнуць дубліравання матэрыялу і зэканомам, такім чынам, час для практычнага знаёмства з сачыненнямі розных відаў, разнастайнымі публіцыстычнымі, афіцыйна-справавымі і навуковымі жанрамі, якія, безумоўна, спатрэбяцца будучаму настаўніку.

Другі накірунак – пашырэнне міжкафедральнага ўзаемадзення. Сітуацыя блізкароднаснага білінгвізму, уласцівая нашай краіне, стварае, з аднаго боку, спрыяльныя ўмовы для разумення як беларускага, так і рускага маўлення, а з другога, на жаль, фарміруе ілжывае ўяўленне пра ступень валодання гэтымі мовамі і абцяжарвае засваенне моўнага матэрыялу. Студэнты нярэдка бессвядома пераносяць звесткі аб моўных адзінках і нормах іх ужывання з адной мовы на другую, не ўсведамляюць, што, нягледзячы на сваю блізкароднаснасць, гэтыя мовы маюць розныя шляхі станаўлення і развіцця. Праблему пераадолення інтэрферэнцыі нам неабходна вырашаць разам з выкладчыкамі кафедры рускай мовы, якія ў першым семестры праводзяць заняткі факультатыва “Практыкум па рускай арфаграфіі”. Па вялікім рахунку ўсе ўключаныя ў вучэбны план першага курса дысцыпліны ў той ці іншай ступені рашаюць адну задачу – навучыць першакурснікаў вучыцца, сфарміраваць у іх агульнавучэбныя ўменні, у прыватнасці ўменні ўласнай інтэлектуальнай дзейнасці. Асабліва важнае месца ў падрыхтоўцы спецыяліста займае самастойная праца з вучэбнай, даведачнай і нарматыўнай літаратурай. Знаёмства з асновамі такой працы прадугледжана ў курсе Савета ВНУ “Арганізацыя самастойнай працы студэнтаў”, выкладанне якога забяспечвае кафедра педагогікі і псіхалогіі пачатковай адукацыі. Але і на іншых занятках, у тым ліку “Практыкума па беларускай мове” неабходна выпрацоўваць адпаведныя ўменні і навыкі. Студэнтам можна прапаноўваць самыя разнастайныя заданні: каменціраванае чытанне, складанне плана прачытанага матэрыялу, падбор выпісак на пэўныя тэмы, канспектаванне тэксту, складанне рэфератаў па некалькіх крыніцах, пошук дэфініцый асобных тэрмінаў у слоўніках, даведніках, энцыклапедыях, выкананне практычных заданняў з выкарыстаннем нарматыўнай і даведачнай літаратуры. Пажадана толькі, каб былі ўзгоднены патрабаванні розных выкладчыкаў, бо нярэдка прапаноўваюцца адны і тыя ж крыніцы, адны і тыя ж тэмы паведамленняў. Працаваць можна і трэба не толькі з лінгвістычнай, а і метадычнай, псіхалагічнай і педагогічнай літаратурай, прапедэўтычна далучаючы першакурснікаў да навуковых праблем і знаёмячы іх з матэрыяламі, якія спатрэбяцца ў далейшым.

Сёння многа гавораць пра неабходнасць выкарыстання актыўных метадаў навучання, у прыватнасці такіх, як праблемная лекцыя, эўрыстычная гутарка, вучэбная дыскусія, праграміраванае навучанне, аналіз канкрэтных

сітуацый, рашэнне сітуацыйных задач, метады “Круглы стол”, “Выязны семінар”, “Мазгавы штурм” і інш. Нельга не пагадзіцца з тым, што гэтыя метады павінны шырэй выкарыстоўвацца ва ўніверсітэцкім навучанні, бо, *на-першае*, аб’ём інфармацыі ўзрастае штогод у геаметрычнай прагрэсіі і арыентавацца толькі на запамінанне і ўзнаўленне вучэбнага матэрыялу ўжо немагчыма; *на-другое*, названыя метады патрабуюць актыўнай разумовай дзейнасці, творчага пошуку, аналізу ўласнага вопыту і назапашвання ведаў, умення абагульняць прыватныя вывады і рашэння і адпаведна садзейнічаюць развіццю мышлення, пазнавальных інтарэсаў, фарміраванню уменняў і навыкаў самаадукацыі; *на-трэцяе*, у аснове актыўных метадаў ляжаць дыялагічныя зносіны як паміж студэнтам і выкладчыкам, так і паміж студэнтамі, а таму яны развіваюць камунікатыўныя здольнасці і ўменне працаваць у калектыве. Аднак у нашай практыцы выкарыстанне названых вышэй метадаў яшчэ недастаткова пашырана, што абумоўлена некалькімі прычынамі: актыўныя метады навучання патрабуюць значнага часу, а таксама належнай папярэдняй падрыхтоўкі як студэнтаў, так і выкладчыкаў.

Абапіраючыся на аналіз працы студэнтаў на занятках “Практыкума па беларускай мове”, мы можам меркаваць пра рэальны ўзровень падрыхтаванасці першакурснікаў, іх інтарэсы і схільнасці. Такая інфармацыя дазваляе ў пэўнай ступені карэктываваць змест вучэбных курсаў, вызначаць характар і аб’ём індывідуальнай работы студэнтаў.

Рабіць вывад аб якасці набытых студэнтамі ўменняў і навыкаў толькі па выніках заліку нельга. Вучэбным планам прадугледжаны дзве пісьмовыя працы, як правіла, на пачатку і ў канцы навучання з мэтай дыягностыкі арфаграфічнай і пунктуацыйнай пісьменнасці праводзяцца дыктоўкі. Навыкі самакантролю і ўзаемакантролю не ва ўсіх студэнтаў сфарміраваны на належным узроўні, а таму эфектыўнасць названых прыёмаў пры праверцы сачыненняў, перакладаў і экспрэс-кантрольных работ нізкая. Шырокае распаўсюджванне ў апошні час атрымала тэсціраванне, якое ў пэўнай ступені дапамагае эканоміць вучэбны час, аднак тэсты на папяровых носбітах ужо не адпавядаюць сучасным запатрабаванням, магчымасці ж выкарыстоўваць электронныя варыянты ў нас пакуль няма.

Эфектыўнасць вучэбнага працэсу, безумоўна, залежыць і ад таго, на якіх прынцыпах мы яго будзем. У адпаведнасці з патрабаваннямі сучаснай дыдактыкі [1, 2] трэба, каб студэнты пазнавалі новае, набывалі веды і навыкі праз пераадоленне цяжкасцей, перашкод, створаных пастаноўкай праблемы (*прынцып праблемнасці*); заняткі неабходна планаваць з улікам нарастання складанасці матэрыялу і выкарыстаных метадаў (*прынцып пераходу «ад простага да складанага»*), а навізна матэрыялу і формаў павінны стаць адной з крыніц пазнавальнай актыўнасці студэнтаў (*прынцып непарыўнага абнаўлення*).

Праца на занятках “Практыкума па беларускай мове”, такім чынам, не павінна зводзіцца толькі да сістэматызацыі ведаў, уменняў і навыкаў,

набытых у школе, паколькі паўтарэнне аднаго і таго ж матэрыялу (хоць і на новым узроўні) зніжае цікавасць да прадмета. Лінгвістычныя задачы, а таксама заданні творчага і пошукавага характару падтрымаюць гэту цікавасць і дапамогуць ужо на першым курсе выявіць тых, хто мае схільнасць да навукова-даследчай дзейнасці.

Яшчэ адным перспектыўным шляхам удасканалення сістэмы моўнай падрыхтоўкі з'яўляецца, на нашу думку, зварот да функцыянальнага і камунікатыўнага падыходаў, якія даўно і з поспехам выкарыстоўваюцца ў практыцы выкладання замежных моў, у тым ліку і рускай мовы як замежнай. Як вядома, мы можам адлюстроўваць рэчаіснасць, выказваць свае думкі і пачуцці пры дапамозе самых розных лексічных і граматычных сродкаў і таму любому чалавеку, асабліва настаўніку, важна навучыцца карыстацца гэтымі сродкамі так, каб яго добра разумелі іншыя і ён адэкватна успрымаў чужое маўленне, уключаючы падтэкст. Аналіз тэкстаў якраз і дапамагае ўбачыць, як функцыянуе моўная сістэма і ўзаемадзейнічаюць моўныя адзінкі ў кантэксце, а пошук сродкаў, якія выконваюць адну і тую ж функцыю, аналіз семантычных і лагічных сувязей паміж моўнымі адзінкамі рознага ўзроўню садзейнічаюць разам з тым развіццю асацыятыўнага і лагічнага мышлення. Акрамя таго, функцыянальна-камунікатыўны падыход дазваляе развіваць моўную і маўленчую інтуіцыю, робіць больш свядомым выбар моўных сродкаў пры стварэнні выказванняў, стымулюе развіццё рэцэптыўных і прадуктыўных маўленчых дзеянняў.

Такім чынам, выкладанне дысцыпліны “Практыкум па беларускай мове” можна зрабіць больш эфектыўным, калі пры распрацоўцы праграмы курса ўлічыць міждысцыплінарныя сувязі, будаваць навучанне на функцыянальна-камунікатыўным і тэкстацэнтрычным падыходах, шырэй выкарыстоўваць актыўныя метады навучання і групавыя формы працы.

Літаратура

1. Смолкин А.М. Методы активного обучения. М., 1991.
2. Балаев А.А. Активные методы обучения. М., 1986.